

ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КООПЕРАТИВНОЇ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Анотація. Запропоновано методику оцінювання економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі з врахуванням ресурсно-функціонального його структурування. Апробовано розроблену методику на прикладі облспоживспілок західного регіону України. Визначено стан економічного потенціалу, що є основою для розробки рекомендацій про підвищення його ефективності.

Ключові слова: роздрібна торгівля, споживча кооперація, економічний потенціал, структурування

EVALUATION OF THE ECONOMIC POTENTIAL OF COOPERATIVE RETAIL

Summary. The method of assessment of the economic potential of trade consumer cooperation, taking into account resource and its functional structuring. Tested the developed method on the example of regional trade spozhyvspilok of Western Ukraine. The condition of the economic potential of these enterprises is the basis for developing recommendations for improving its effectiveness.

Keywords: retail, consumer cooperatives, economic potential, structural.

1. Вступ

Економічний потенціал кооперативної роздрібно торгівлі в умовах орієнтації системи на підвищення своєї конкурентоспроможності повинен використовуватись ефективно. Основою для прийняття рішення щодо підвищення ефективності економічного потенціалу є комплексне оцінювання всіх аспектів його функціонування, ресурсних та функціональних складових. Проблеми управління потенціалом і потенційними можливостями загалом та їх оцінювання зокрема, є предметом дослідження зарубіжних і вітчизняних авторів. Не зважаючи на досягнення та достатньо велику увагу закордонних і вітчизняних науковців (Є. Лапіна, І. Репіної, О. Федоніна, Р. Фецура, Н. Краснокутської, В. Бикової, Л. Фролової, О. Григораш, М. Савченко, О. Кузьменко, В. Сімонової, Н. Педченко [1-9]), невирішеними залишаються питання формування єдиного підходу до оцінки економічного потенціалу. Зокрема, дискусійними залишаються питання доцільності застосування методик оцінювання потенціалу, аналізу конкурентоспроможності, тощо.

Відтак, метою даної статті є розробка методики оцінювання ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі, та на цій основі – проведення такого оцінювання з врахуванням особливостей функціонування системи споживчої кооперації України. Структура статті відображає конкретні завдання для реалізації поставленої мети. У другому підрозділі, з врахуванням існуючих наукових напрацювань попередників, обґрунтовано методику оцінки економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі, що становить теоретичне підґрунтя даного дослідження. Третій підрозділ включає власне емпіричні дослідження економічного потенціалу. Головний висновок полягає у визначенні стану економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі в Україні.

2. Теоретичний коментар

Провівши дослідження особливостей прикладного дослідження економічного потенціалу [10], оцінювання результативності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі як комплексне його дослідження є процесом визначення відповідності отриманих результатів встановленій меті загалом, і дозволяє приймати відповідні управлінські рішення:

- робити висновки про якість роботи кооперативної роздрібно торгівлі в минулих періодах (виявити, як формувался економічний потенціал, наскільки оптимальна його структура);
- оцінити ступінь залучення ресурсів в господарський оборот;
- оцінити ефективність здійснення господарської діяльності кооперативної роздрібно торгівлі, тобто виконання своїх функцій (бізнес-процесів), які зумовлюють використання та трансформацію ресурсів системи споживчої кооперації;
- оцінити ступінь використання активної частини економічного потенціалу шляхом зіставлення показників реалізації економічного потенціалу і його економічної оцінки ;
- оцінити ефективність коштів, вкладених у формування та розвиток економічного потенціалу шляхом порівняння його економічної оцінки (річний або сумарної) із загальним обсягом економічних ресурсів, виражених у вартісних одиницях виміру;
- планувати підвищення рівня використання економічного потенціалу, оптимізацію його структури, зростання його величини, що дозволить поліпшити якість роботи кооперативної роздрібно торгівлі.

Оцінювання ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі доцільно проводити з точки зору оцінки ефективності укруп-

нених груп його структурних елементів. Оскільки структура економічного потенціалу нами розглядається з ресурсно-функціонального підходу, доцільно оцінювати ефективність використання ресурсів та здійснення функцій кооперативної роздрібно торгівлі, об'єднавши ці оцінки єдиним методичним підходом.

Поєднання функціональної та ресурсної складових в межах економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі зумовлене тим, що: таким чином відбуватиметься повнота охоплення досліджуваного об'єкта (економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі); оцінити ефективність виконання функцій досить часто доводиться з визначенням вкладу використаних ресурсів в процесі здійснення господарських операцій. Таким чином, відстежується взаємозв'язок ресурсного та функціонального підходів при їх дослідженні.

У зв'язку з цим ми погоджуємось з науковцями, які вважають за необхідне в процесі дослідження не обмежуватись одним чи двома показниками, а використовувати систему показників, як представлена як загальними, інтегральними, так і частковими показниками. Це дозволить: 1) на основі системного підходу об'єктивно, всесторонньо і повно відобразити взаємозв'язок кінцевого результату та використаних ресурсів чи виконаних функцій, їх динаміку і тенденції зміни; 2) на основі причинно-наслідкових зв'язків визначити ступінь участі кожного елемента економічного потенціалу у формуванні загальних показників ефективності і провести дослідження впливу на них факторів; 3) мати відповідний інструментарій для управління процесами ефективного формування та використання економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі.

Наступним важливим питанням оцінювання ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі є визначення методичних підходів до такого оцінювання. Узагальнення як вітчизняних, так і закордонних наукових досліджень дозволили виділити наступні групи методів оцінки економічного потенціалу:

- методи непрямого оцінювання, що ґрунтуються на використанні фактичних значень показників, які характеризують результати роботи;
- методи прямого оцінювання, які полягають в "оцінці можливостей підприємства в майбутньому" [11, с. 21].

Загалом, серед методів оцінювання економічного потенціалу виділяють: експертний, баловий, рейтинговий порівняльний аналіз, метод аналогій, факторний аналіз, методи математичного програмування. При цьому, критичний розгляд наведених методів оцінки економічного потенціалу дозволяє стверджувати, що в сучасних умовах динамічного розвитку та з врахуванням багатоаспектності суті та складу досліджуваного об'єкта – економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі доцільно використовувати саме математичний апарат оцінювання. При цьому, в основу оцінювання економічного потенціалу авторами було покладено необхідність формування єдиного підходу до дос-

лідження всіх складових економічного потенціалу, які є, фактично, факторами його формування та доцільність визначення однієї, інтегральної оцінки досліджуваного об'єкта. Така авторська позиція підтверджується і точкою зору, що інтегральний підхід "дозволяє одержувати більш точні результати розрахунку впливу факторів порівняно з іншими способами і уникнути неоднозначності оцінки впливу факторів, оскільки в даному випадку результати не залежать від місця розташування факторів в моделі, а додатковий приріст результативного показника, що утворюється від взаємодії факторів, розподіляється між ними рівномірно" [8, с.73].

Таким чином, оцінювання ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі доцільно проводити в наступній послідовності:

На першому етапі сформувані інформаційне забезпечення оцінювання ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі. Формування інформаційного забезпечення оцінювання ефективності економічного потенціалу полягає в зборі та первинній обробці інформації для проведення дослідження за визначений період.

На другому етапі доцільно сформувані систему показників, які найбільш точно та лаконічно відобразять результати оцінки ефективності всіх складових економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі.

Третій етап, згідно обраного методичного підходу оцінки ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі, передбачає формування методики визначення інтегрального показника. Сучасні підходи до формування інтегрального показника передбачають формування його як узагальненого значення добутоків показників та показників їх вагомості в межах певного дослідження. Практика емпіричних досліджень засвідчує часте використання експертного підходу до становлення вагомості кожного показника з врахуванням мети та об'єкта досліджень. Проте, експертне оцінювання має такі недоліки, як труднощі із формуванням експертної групи, трудомісткість визначення ваг та носить суб'єктивний характер, якого доцільно уникати в економічних дослідженнях.

Таким чином, інтегральну оцінку ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі рекомендується визначати як середньоарифметичне значення досліджених показників, трансформованих в один співставний вигляд. Як зазначає В. Г. Бикова, "можливі й інші методи синтезування блочних оцінок, засновані на застосуванні середньогометричних, середньозважених або інших видів середніх. Вибір середньоарифметичних зумовлений тим, що такий підхід дозволяє уникнути залучення експертів для визначення вагових коефіцієнтів (як при використанні середньозважених величин), а також в більшому ступені відповідає умовам розрахунку, оскільки мова йде про оцінку економічного потенціалу у певному періоді, а не в динаміці (коли застосовується середня геометрична)" [9, с.89].

Таким чином, інтегральне значення показника ефективності економічного потенціалу підприємств торгівлі споживчої кооперації доцільно обчислювати за формулою:

$$E = \frac{\sum_{i=1}^n K_i}{n}, \quad (1)$$

де E – інтегральний показник ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі,

K_i – оцінка кожного показника,

n – кількість показників.

Доцільно відмітити, що оцінювання ефективності економічного потенціалу може здійснюватись як статично, так і в динаміці. Це залежить від мети та об'єкта дослідження. Основною метою, на нашу думку, в умовах необхідності забезпечення зростання ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі, є встановлення стану об'єкта. Таким чином, в межах оцінки ефективності економічного потенціалу доцільно встановити статичне значення – дати оцінку на визначену дату.

Четвертий етап передбачає власне емпіричне дослідження ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі.

3. Емпіричні результати

Для проведення оцінки ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі обрано обласні споживчі спілки Західного регіону. Західноукраїнський економічний район – найбільший район в Україні за площею і другим за кількістю населення. Віддаленість регіону від основної металургійної бази України, від чорноморських портів, а також наявність зручного транспортного сполучення як із східноєвропейськими, так і центральноєвропейськими державами зумовили розвиток у сфері торгівлі. Вибір Львівської, Тернопільської, Хмельницької та Волинської ОСС обумовлений відмінними умовами та особливостями розвитку даних організацій, що входять до системи споживчої кооперації України, які, проте, переважно займаються торговельною діяльністю. Таким чином, це дозволить оцінити ефективність економічного кооперативної роздрібно торгівлі з різними умовами господарювання, що дозволить виявити системні та індивідуальні переваги та недоліки використання економічного потенціалу.

Для оцінювання економічного потенціалу названих облспоживспілок проведено анкетне обстеження Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької та Івано-Франківської ОСС та визначено основні показники господарсько-фінансової діяльності підприємств, які є інформаційною основою для проведення оцінки ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі.

На другому етапі оцінювання ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі визначено систему показників, які дозволять найповніше оцінити досліджуваній об'єкт. При формуванні такої системи показників було враховано особливість структурування економіч-

ного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі. Таким чином, сформована сукупність показників враховує характеристики і ресурсних, і функціональних складових економічного потенціалу. Тобто, така система показників сформована у вигляді матриці, в якій по горизонталі розташовані види ресурсів кооперативної роздрібно торгівлі, по вертикалі – функції кооперативної роздрібно торгівлі. На перетині ресурсів і функцій розташовані показники, які відображають ефективність використання певних ресурсів при виконанні відповідних функцій. До сформованої системи показників входять як кількісні, так і якісні характеристики господарсько-фінансової діяльності кооперативної роздрібно торгівлі, які можуть бути визначені як на основі фінансової та статистичної звітності, так і не є звітною інформацією, не носять формалізованого характеру.

Перш ніж оцінити ефективність економічного потенціалу, доцільно визначити базу порівняння – певне “еталонне” значення ефективності. Кількісний вимір еталонного інтегрального показника ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі доцільно здійснити на основі сформованої системи показників, з врахуванням їх оптимального (нормативного) значення.

Фактично, сформована сукупність даних являє собою матрицю показників діяльності кооперативної роздрібно торгівлі Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької та Івано-Франківської облспоживспілок. Для формування ідеального інтегрального показника визначено оптимальні (нормативні) значення за всіма досліджуваними показниками. Таким чином, сформована матриця 6х34.

Наступним кроком є трансформація матриці, яка полягає в тому, що кожен елемент вихідної матриці поділити на значення останнього в кожному рядку елемента.

Таким чином, за формулою (1) визначене еталонне інтегральне значення показника ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі становить 1.

Значення еталонного інтегрального значення показника ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі носить теоретичне значення і виступає певним еталоном для визначення та зображення ефективності економічного потенціалу на практиці.

Далі визначено інтегральні показники ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької та Івано-Франківської облспоживспілок за наведеними вище даними шляхом їх трансформації за описаною методикою.

Таким чином, визначено, що інтегральне значення ефективності економічного потенціалу підприємств торгівлі Львівської ОСС становить 0,775; Тернопільської ОСС – 0,842; Хмельницької ОСС – 0,765; Чернівецької ОСС – 0,765; Івано-Франківської ОСС – 0,686. Об'єднавши дані інтегральних значень за ресурсним та функціональним підходами, сформовано табл. 2.

4. Висновки

Зважаючи на те, що була проведена інтегральна оцінка ефективності економічного потенціалу підприємств торгівлі Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької, Івано-Франківської ОСС та визначено еталонний стан, можна визначити “віддаленість” від ідеального стану визначених інтегральних показників та розташувати їх в порядку спадання ефективності економічного потенціалу. Таким чином, співвідношення інтегральних показників ефективності економічного потенціалу кооперативної роздрібно торгівлі досліджуваних облспоживспілок має наступний вигляд:

$1 > 0,862 > 0,785 > 0,775 > 0,749 > 0,691$.

Таким чином, достатній стан економічного потенціалу є у кооперативної роздрібно торгівлі Тернопільської, Львівської, Чернівецької облспоживспілок, нормальний – у Хмельницької та Івано-Франківської ОСС.

Проведене оцінювання вказує на існування недоліків в економічній роботі щодо використання ресурсів кооперативної роздрібно торгівлі облспоживспілок і виконання ними своїх функцій та є складовою проведення діагностики ефективності управління економічним потенціалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Репіна І. М. Підприємницький потенціал: методологія оцінки та управління / Репіна І. М. // Вісник Української академії державного управління при Президентіві України. – 1998. – № 2. – С. 262-271.
2. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – [2-ге вид., без змін]. – К.: КНЕУ, 2006. – 316с.
3. Мізюк Б. М. Економічний потенціал торговельного підприємства: структура, оптимізація, стратегічне управління / Б. М. Мізюк, О. О. Ільчук, С. Т. Дудя. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. – 260с.

4. Кузьменко О. К. Механізм управління потенціалом розвитку торговельних підприємств системи споживчої кооперації: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / О. К. Кузьменко ; ВНЗ Укоопспілки "Полтав. ун-т економіки і торгівлі". – Полтава, 2011. – 20 с. : табл. – укр.

5. Педченко Н. С. Потенціал розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації при стратегічному управлінні. : монографія / Н. С. Педченко; ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2013. – 268с.

6. Лапін Є. В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.01 / Є. В. Лапін; Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т". – Х., 2006. – 36 с.

7. Краснокутська Н. С. Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження [Текст] : монографія / Н. С. Краснокутська ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – Х. : Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2010. – 247 с.

8. Фролова Л. В. Управління економічним потенціалом торговельних підприємств [Текст] : монографія / Л. В. Фролова, О. В. Григораш ; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк : Ноулджд, Донец. від-ня, 2013. – 200 с.

9. Бикова В. Г. Оцінка та управління фінансово-економічним потенціалом підприємств загальнодержавного значення [Текст] : монографія / В. Г. Бикова. – Д. : Наука і освіта, 2008. – 180 с.

10. Сирветник-Царій В. В. Особливості прикладного дослідження потенціалу підприємств торгівлі споживчої кооперації / В. В. Сирветник-Царій // Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізаційно-інтеграційних процесів: матеріали III всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Львів, 28 лютого 2014р.). – Львів: ЛКА, 2014. – С.133-136.

11. Прохорова В. В. Управління економічним потенціалом підприємств [Текст] : [монографія] / В. В. Прохорова, О. В. Божанова. – Х. : НТМТ, 2011. – 219 с.